

**II XORNADAS SOBRE RECURSOS
EDUCATIVOS PARA TRABALLARMOS EN
GALEGO**

**Recursos para traballar a oralidade. Obradoiro de Slam
(Alumnado primaria)**

Silvia Penas

O slam poético: ferramenta para traballar a escrita, a expresión oral, a interpretación e a comunicación ante o público

Todos os usos da palabra para todos (...) Non para que todos sexan artistas, senón para que ninguén sexa escravo.

Gianni Rodari

Poetas son aquelas persoas que conservaron a súa ollada da infancia.

Alphonse Daudet

Obxectivos

- Fomentar o interese por descubrir a beleza e a mensaxe que todo bo poema achega.
- Atender ás diferenzas individuais do alumnado e descubrir neles e nelas posibles aptitudes poéticas e de interpretación dramática.
- Introducilos no coñecemento dos valores poéticos cos que conta a lingua galega e a poesía galega tradicional e contemporánea.
- Desenvolver a memoria e a imaxinación.
- Alcanzar maior riqueza léxica, dominio e articulación, entoación e pronunciación, así como maior destreza para a oralidade: falar, expoñer, comunicar en público.

Por que traballar con poesía e oralidade?

- **A poesía enriquece a nosa capacidade de uso da linguaxe.** Ao tratarse un xénero de discurso libre, en canto ao uso da linguaxe é moi distinto ao da nosa vida cotiá. Grazas á lectura e á escoita podemos enriquecer o noso vocabulario e relacionarnos cun uso da linguaxe máis amplo e diversificado.

- **A poesía, e en concreto a declamación e escoita de poesía, permítenos acceder a unha forma de coñecemento diferente.** Cando asistimos a un recitado e interpretación dun texto non sempre accedemos á mensaxe do texto a través comprensión intelectual da realidade, senón do feito estar implicado nela. O ritmo, a rima, a intención, os xestos, etc. transforman ese acontecemento comunicativo nunha vivencia, en que todos os sentidos están operando, quizais exceptuando o do olfato, e o entendemento racional non é o centro.

- Tanto é así, que **amplía nosa conciencia, afirma a nosa sensibilidade e renova a nosa comprensión do mundo**. Podería dicirse que a declamación e interpretación de poemas implica ao público na realidade imaxinaria para que constrúa o seu sentido, ascendendo deste xeito, a unha maneira de coñecer diferente daquela que estamos afeitos.

- A lectura de poemas do pasado accesibles ao alumnado, é unha ocasión para poder observar a través do tempo. Permítenos comprobar como a xente experimenta o mundo en distintas épocas de maneira diferente, e como a sensibilidade das persoas e dos pobos cambia duns tempos a outros.

Pero tamén é moi interesante coñecer e experimentar cos formatos de poesía oral máis actuais, xa que o alumnado se sentirá máis identificado ao recoñecer os elementos da súa realidade nos poemas, na propia linguaxe e nas maneiras de dicción empregadas.

A poesía oral na actualidade

Mentres que nas súas orixes e durante moito tempo a poesía estaba ligada a un tipo de cultura oral e popular, posteriormente pasou a ser, na súa forma máis común, un xénero literario escrito e dirixido a un público minoritario e selecto. Na actualidade, con todo, está a ocorrer un fenómeno moi rechamante: a aparición de novos xéneros poéticos orais destinados a un público moi amplo e variado.

Parece existir hoxe en día un interese crecente pola oralidade, feito que é facilmente visible nas lecturas realizadas en recitais, congresos, festivais, etc., pero tamén en medios de comunicación como radio, internet, ou en audiolibros. Xurdiron, ademais, novos tipos de manifestacións poéticas orais, como a gran variedade de concursos de declamación, ou o *poetry Slam*.

Unha das características principais da oralidade directa é que esixe adaptarse aos tempos da realización poética, compartidos por emisor/a e receptor/a. O acto poético na oralidade directa é sempre único e irreversible. Destaca Zumthor que neste tipo de actos poéticos “O oínte forma parte da performance. O labor que desempeña non contribúe menos que o do intérprete para constituíla [...] o seu sitio é inestable: oínte?, narrador? No seo dos costumes orais, as funcións tenden sen cesar a intercambiarse” (1991: 240).

Que é un *slam*?

Un *slam* é un torneo de poetas que recitan os seus textos baixo a atenta ollada dun público que cualificará a súa intervención.

Cando se prepara un texto para participar nun *slam* interveñen varios factores, algúns que se identifican cos de calquera texto poético, e outros que se aproximan ás artes escénicas e distintas formas de comunicación, como a narración oral, etc.

Esta característica multidisciplinar do *slam* convérteo nunha ferramenta idónea para traballar, desde diferentes perspectivas, moitos aspectos da lingua, oral e escrita, da poesía e da comunicación en xeral.

O mellor para entender o que é o Slam é asistir a un. Mentres tanto, podes ir visualizando algúns exemplos.

Aquí tedes exemplos de diferentes poetas practicando slam ou formas de oralidade semellantes:

Esther Carrodegas <https://www.youtube.com/watch?v=awGIdNe3VfI>

Iolanda Zúñiga <http://www.nomelibro.com/2015/08/combate-esteril-iolanda-zuniga.html>

Nuria Vil <https://www.youtube.com/watch?v=gBYuAkdFVH8>

Silvia Penas https://www.youtube.com/watch?v=aeFrZ_AfKSE

CON BASES DE Hip hop

Duke Sam <https://www.youtube.com/watch?v=2OLYrQSKgAg>

Malvares de Moscoso <https://vimeo.com/55690071>

SLAMERS INTERESANTES DE FÓRA DE GALICIA

Raquel Lima https://www.youtube.com/watch?v=R5aHefde_Qo

Maria Giulia Pinheiro <https://www.youtube.com/watch?v=ETOdLPWP5Xg>

Ignacio Perini <https://www.youtube.com/watch?v=VIGvlMQYQ9Q>

Anie Di Franco <https://www.youtube.com/watch?v=UMoo7TbKyf0>

Proposta de actividade: 1, 2, 3 slam!

Realizar un Slam poetry na aula, que poderá estenderse a unha liga entre diversas clases e ciclos do centro escolar.

Que precisamos?

1. Participantes cos seus textos (preferentemente memorizados).
2. Voluntarios/as para o xurado. Cartolinas e bolis para anotar as puntuacións.
3. Unha persoa que cun cronómetro que teña conta de que a actuación de cada participante non sobrepase os tres minutos.
4. Un presentador ou presentadora que conducirá o acto e dará paso aos participantes ao berro de **1,2,3 Slam!** (nese momento comeza a conta atrás).

Normas do slam

Na páxina web de Marc Smith dedicada ao slam defínese como “ Simply put, poetry slam is the competitive art of performance poetry” (2011). Con todo, as regras desta competición son moi claras e dan forma ao que poderíamos chamar un xénero de poesía oral. En termos xerais as regras básicas do evento son as seguintes:

- Os poemas deben ser creación propia do autor que leva a cabo a performance.
- A duración máxima de cada performance é de tres minutos (poden darse dez segundos máis de graza). Se se excede o tempo redúcense puntos da puntuación total.
- Por regra xeral está prohibido utilizar certo tipo de accesorios como traxes especiais, disfraces ou instrumentos musicais.
- O xurado é escollido ao azar de entre o público asistente. Componse de cinco persoas que puntúan desde 0 a 10 puntos cada poema. Da puntuación dada a cada poeta refúgase a puntuación maior e a menor, e súmanse as tres restantes, podendo obter cada poeta unha puntuación final de 0 a 30 puntos. É esta última

regra unha das principais, xa que o feito de que unha parte do público, elixida o azar, sexa xurado, marca de forma definitiva a relación e interacción entre poetas e audiencia.

- As tres persoas que obteñan as máximas puntuacións pasan á segunda rolda. Terán que declamar outro texto. Desta segunda quenda sairá o/a vencedor/a do *poetry slam*.

Propostas para preparar ao alumnado para *slam*

ALUMNADO PRIMARIA

1º FASE: Prácticas de escrita poética para *slam*. Achegarnos a modelos de textos que habitualmente se enmarcan neste xénero da poesía falada ou recitada para coñecer as tendencias máis actuais.

2ª FASE: Prácticas de recitado, con pautas para a postura corporal, entoación, expresividade, memorización, etc., que nos permitirán adquirir destrezas, non só para transmitir textos poéticos, senón calquera texto ou discurso ante un público. Comprender os mecanismos e técnicas das que se poden botar man para que un texto poético sexa efectivo de cara á finalidade do *slam*.

1ª FASE: A ESCRITA DO TEXTO

ESCRIBIR E XOGAR PODEN SER SINÓNIMOS. Propostas de escrita a partir de xogos de palabras:

1. Un acróstico para cada nome

Viches que palabriña tan rariña? Aínda non sabes o que é un acróstico? Pois éche ben fácil é un poema no que as letras iniciais de cada verso, se as lemos en vertical, forman unha palabra ou unha frase. Así, por exemplo, podemos facer un acróstico co nome de cada un (ou co que queiramos!!!).

Nariguda e aguda
Ordenada coma unha fada
Estraña coma unha araña
Limpa coma unha sepia

Inquieta coma unha seta
Alegre coma unha lebre

2. Tautogramas

Outro nome rariño!!! Que será, será? Pois outro xeito de xogar coas palabras. Desta vez o xogo consiste en facer frases onde todas as palabras (pero, ollo! todas-todas-todas) comecen coa mesma letra. Vén sendo algo coma isto:

Teresa toma té tépedo tódalas tardes tras tres torres
tenebrosas

3. Cunha soa vogal

Coma en *Palabras brancas*, o libro de Elvira Riveiro Tobío, había que escribir frases só con a, pero tamén só con e, só con i, só con o só con u.

Mamá, papá: as palabras danzan?

- As palabras danzan

a danza das algas,

as palabras cantan

samba nas gargantas,

as palabras saltan

nas camas, tras as sabas,

as palabras van

das carballas ás sabanas,

ar nas bafaradas,

mar das balandras:

as palabras.

...

As palabras mancan,

as palabras sandan.

4. Palabras mestizas

Tomando como modelo este poema de Pepe Cacamo, escolle adxectivos ou substantivos que poidas mesturar para formar unha palabra nova. Porque o mundo non e branco ou negro, e pode ser negribranco, ou unha cadeira que nos serve de mesa, podese unha cadeiresa!

Divirtome coas mesturas das
cores fras e quentes,
mornas, tepedas, ardentes,
duribrandas, brandiduras.
branquiloiro, roxipardo,
grismarelo, negriazul,
rosvermello e verdourado.
Cores altas, branquilongas,
verdifracas, griscontentas,
negribaixas, roxivellas,
rosanchas e pardolentas.

Xose Mara lvarez Cacamo, Tinta de luz

5. O poema transformado

Facer un poema enteiro ten o seu aquel... Non sempre atopamos as palabras necesarias, non sempre temos a inspiracion, nin o da... Pero que tal se comezamos por transformar un poema dun dos/as nosos/as autores/as preferidos/as? Ao mellor quedanos mellor ca o orixinal!!! Quitamoslle algunhas palabras e... facemos a nosa version "persoal e intransferible".

a) Podemos transformar textos da tradicion oral:

Observa estas cantiga de seguir, se cambiamos as palabras clave (as que están destacadas e subliñadas), teremos outras cantigas diferentes e podemos cantalas todos/as xuntos/as!

<p>Tantarantán pa dónde vas <u>vella</u> tantarantán vou por <u>sal</u> tantarantán pa qué é o <u>sal</u> tantarantán pa botar ás <u>verzas</u> tantarantán pa qué son as <u>verzas</u> tantarantán pa lle dar as <u>churras</u> tantarantán pa qué son as <u>churras</u> tantarantán pa poñe-los <u>ovos</u> tantarantán pa qué son os <u>ovos</u> tantarantán pa lle dar ó <u>cregho</u> tantarantán pa qué é o <u>cregho</u> tantara'ntán pa deci-la <u>misa</u> tantarantán pa qué é a <u>misa</u> tantarantán pa subir al <u>cielo</u></p>	<p>Había unha <u>ra</u> cantando nun <u>suco</u> e veu un <u>sapo</u> e deull 'un <u>chucho</u> díxoll'a <u>ra</u> pa ónde vas <u>sapo</u> díxoll'o <u>sapo</u> vou pa <u>Castilla</u> díxoll 'a <u>ra</u> qué m'has traer díxoll 'o <u>sapo</u> unha <u>mantilla</u> díxoll'a <u>ra de qué color</u> díxoll'o <u>sapo de verde amor</u> díxoll'a <u>ra heí d'ír á misa</u> díxoll'o <u>sapo</u> non teño <u>camisa</u> díxoll'a ra préstoch'unha díxoll'o sapo non teño ningunha</p>
------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

b) ou da literatura escrita:

Este é un poema de Antonio García Teijeiro, do seu libro *Aloumiños*, un autor que ten escrito moitos versos para a infancia. Ten furtadas unhas cantas palabras e ademais debemos procurarlle un título!

<p>TÍTULO _____</p> <p>Naquela vella _____ gardaba o neno os seus _____ ser cabalo, ser _____ ser pallaso, ser _____ Mentres o neno _____, alí durmían os _____, cada vez máis _____ coma voos _____ Naquela vella _____ que tivo un neno _____</p>	<p>Velaquí o poema orixinal:</p> <p>Naquela vella gaiola gardaba o neno os seus soños ser cabalo, ser roseira ser pallaso, ser outono Mentres o neno medraba alí durmían os soños cada vez máis solitarios coma voos sen retornos Naquela vella gaiola que tivo un neno unha vez quedaron só catro plumas</p>
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

quedaron só catro _____ catro soños _____	catro soños de papel
----------------------------------------------	----------------------

2ª FASE: O RECITADO E A INTERPRETACIÓN

Factores a ter en conta e indicaciónns que se lle debe dar ao alumnado

ACTITUDE: sen actitude non hai poema. Non hai nada que non fose dito ou escrito antes, o que cambia é o noso punto de vista e actitude cara ao tema do que se fala. É importante que esteamos convencidos e convencidas do texto que dicimos. Seguridade, calma, axudarannos a transitar o texto e non sobrevalo.

PERSOA: podemos crear un texto desde a persoa gramatical que queiramos, pero debemos meternos na súa pel. Na pel túa, súa, nosa etc.

POSTURA : firme e relaxada á vez, estirado o corpo, a cabeza alta.

MIRADA : coma no baile, faino todo sen ollar os pés. Establece contacto coa mirada do público. Pasea os ollos teus polos ollos das persoas que te escoitan. Se tes un papel que che obriga a ler, intercala PAPEL-PÚBLICO .

VOZ: fala alto e claro. Isto non implica que non debas susurrar. Os cambios son sempre agradecidos pola audiencia.

ENUNCIACIÓN: nunca fales entre dentes nin murmures: Temos que intentar ser o máis entendibles que poidamos.

EXPRESIÓN FACIAL : sorrí se estás lendo/dicindo algo bonito ou alegre, se non a seriedade é moi contundente. Se consideramos un tema moi trascendental debemos estar serios/ as e firmes para emitir a mensaxe con contundencia. Por suposto dependendo do texto usaremos expresións de ironía etc.

XESTOS: usa as mans e os movementos do corpo que consideres necesarios para enfatizar a túa performance pero non descoiadadamente porque distraerás a atención e perderás o “poder da palabra”.

MEMORIZACIÓN: se memorizas os textos estarás máis libre para centrarte na interpretación e incluso na improvisación.

COMPRESIÓN PROFUNDA DO TEXTO: Comprender en profundidade o texto é a clave máis importante de todas as que poidamos enumerar para poder realizar un bo recitado. Comunicar o noso poema consiste en facer chegar, non só as palabras do texto, senón a imaxe mental que elaboramos previamente á escrita do texto. A poesía é creada con imaxes, non con palabras. Visualiza o que vas contar, visualízao mentres o estás contando

Consellos para memorizar un poema

- Inventa unha música e cántao, podes usar tamén unha música xa coñecida, as cantigas populares son moi útiles para esta tarefa. É importante que marques moito o ritmo. Intenta un rap.
- Memoriza unha palabra clave de cada verso e imaxina unha historia alternativa enlazando un concepto con outro.
- Copia o poema varias veces por escrito. Podes facelo nun papel artístico, con fotos e bonita caligrafía para despois regalárllelo ás túas amizades. Tamén podes escoller estrofas ou versos e fabricar un marca-páxinas.
- Grávao nun aparello de reprodución auditiva e escóitao varias veces.
- Coloca unha folla ou cartolina copoema escrito nos lugares que frecuentas, o espello do cuarto de baño, a porta do teu cuarto, ou do teu armario, a portada dun libro, etc.
- Observa con atención as palabras que riman e inventa rimas alternativas

ACTIVIDADES

1. Proposta de traballo para mellorar a declamación e interpretación: Interpretar poemas feitos con jitanjáforas

Jitanjáforas: o termo *jitanjáfora* foi acuñado polo escritor mexicano Alfonso Reyes que o tomou duns versos do cubano Mariano Brull (1891-1956) e xogou a despojar as palabras das súas implicacións conceptuais e afectivas até chegar á inanidade sonora da *jitanjáfora*. Alfonso Reyes define as jitanjáforas como: "*Creacións que non se dirixen á razón, senón máis ben á sensación e á fantasía. As palabras non buscan aquí un fin útil. Xogan soas*".

O traballo consistirá en que cada alumno/a recite este texto (non ten que ser enteiro, abondaría con dúas ou tres estrofas), escollendo unha emoción ou mensaxe que queira comunicar. Posteriormente, a clase deberá intentar adiviñar cal era a emoción que se pretendía transmitir co recitado.

Mátira cóscora látura cal
Torcalirete, Turpolireta,
Lámbita múrcula séxjula ram,
Turpolireta frindela mu gay.

Tórcolo mórmoro blésturo mor
Torcalirete, Turpolireta,
Sóculo móculo vísculo son,
Torcalirete frindela mu yon.

Mátira múrcula séxjula vim
Torcalirete, Turpolireta,
Sóculo mórmoro látura pil,
Turpolireta gascunda mu lir.

«Lápilo glótulo mínulo tel,
Torcalirete, Turpolireta,
Nímulo rájulo tépilo vel»,
Turpalireta vigunda fri ben.

«Tínito péculo glótulo tu
Torcalirete, Turpolireta,
Rátulo cáncayo límulo su»,
Torcalirete gascunda fri gum.

«Lépilo glótulo mínulo tel,
Torcalirete, Turpolireta,
Nímulo rájulo tépilo vel»,
Turpalireta vigunda fri ben.

«Tínito péculo glótulo tu...

La saga/fuga de J. B., Gonzalo Torrente Ballester

2. Partitura poética

A poesía como a música pode ter moitos xeitos de ser interpretada, se queremos imprimirlle a un poema o noso propio estilo, entoación, velocidade, volumen, etc. É importante que creamos unha partitura que nos permita ir seguindo as indicacións ata que as interioricemos e poidamos facelo sen papel diante.

1. Marcar as palabras máis importantes nas que te vas recrear. Se ten rima, busca as palabras que riman e márcalas todas coa mesma cor.
2. Pausas: máis importante que as palabras, son os silencios, debemos pararnos onde sexa preciso, sobre todo alongar as pausas antes das palabras importantes que marcaches antes. Sinala os silencios con barras por exemplo.

/ SILENCIO (PAUSA BREVE)

// SILENCIO (PAUSA LONGA)

3. Dinámicas de volumen: é importante proxectar a voz para que chegue a todas partes, pero segundo o contido do texto, podemos susurrar ou berrar. A variación de volume nun texto imprime matices e dota de dinamismo e flexibilidade. Marca con letras o volumen:

F VOLUME FORTE

B VOLUME BAIXO

MF MEDIO FORTE

MB MEDIO BAIXO

4. Dinámicas de ritmo: hai partes do texto ou incluso textos enteiros nos que a propia construción pide maior velocidade, ou maior lentitude. É interesante xogar con diferentes velocidades para evitar a monotonía.

Para marcar velocidade podes poñer liñas por por riba do texto:

Unha liña recta continua se o ritmo é moi rápido, un pouco curva se é intermedio, e discontinua para expresar lentitude.

_____ RÁPIDO

----- LENTO

~ INTERMEDIO

(NUNCA NUNCA NUNCA APURES MOITO PARA CHEGAR AO FINAL
RAPIDAMENTE, HAI QUE SABOREAR O TEXTO)

Procurar un bo final: o final ten que ser rotundo, non pode decaer nin podemos perder os folgos nos últimos versos, ao contrario, debemos remarcalo cunha pausa anterior, se o texto o permite, ou cunha entoación sostida e dicción clara.